

ЕКОСИСТЕМНИЙ КОНЦЕПТ МОДЕРНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ПРИРОДНО - ГОСПОДАРСЬКИМИ КОМПЛЕКСАМИ

В Україні склалися унікальні у світі територіальні природно-господарські комплекси, зокрема аграрно-промислові на основі земельних, водних та лісових ресурсів, гірничо-металургійний на основі паливно-енергетичних та рудних і нерудних копалин та рекреаційний на основі поєднання водних, земельних, лісових, фауністичних, гідромінеральних та бальнеологічних ресурсів. Значною є роль природно-господарського простору України у світогосподарських відносинах і як транзитної держави – на її території зосереджений значний транспортний потенціал загальноєвропейського і світового значення.

На теренах нашої країни також сформовано багато регіональних та локальних територіальних природно-господарських комплексів різноманітної спеціалізації. Поєднання на відносно незначних відстанях (150–300 км) потужних комплексів енергетичних, рудних, нерудних, лісових, водних та інших природних ресурсів формує цілісні природно-антропогенні екосистеми та створює надзвичайно сприятливі умови для розвитку багатьох галузей економіки. Природне багатство може забезпечити Україні належне місце у світовому господарському комплексі. Важливо своєчасно і сповна скористатися цим, щоб не втратити нинішні та отримати нові конкурентні переваги. Тому пошук можливостей забезпечити модернізацію територіальних природно-господарських комплексів нашої країни, у першу чергу – в сфері управління, використовуючи повноцінний синергетичний ефект від залучення компонентів природного багатства в господарський обіг комбінацію глобалізації з регіональною самодостатністю і забезпеченням національних інтересів – надзвичайно актуальне завдання, яке може бути реалізовано тільки із застосування інноваційних підходів, серед яких варто відзначити на перспективу екосистемний підхід, фінансизацію природокористування, капіталізацію природних ресурсів, кластерний підхід до господарювання в регіонах, проектні форми управління та фінансування економічної діяльності [1].

Сучасні економічні принципи природокористування, у першу чергу – це принцип сталого розвитку накладають свої особливості на типологічні засади розвитку різних просторових форм господарювання. З огляду на сучасні концепції природокористування, до цього мають залучатися системні принципи як "синьої", так і "зеленої" економіки, спрямовані, з одного боку – на гармонізацію виробничих технологій з навколишнім природним середовищем, гармонійне вбудовування виробничих елементів в природні екосистеми, з іншого – на державний, у першу чергу – організаційно-правовий, фінансово-фіскальний, охоронний, підтримуючий та інший вплив на територіально-галузеву організацію і розвиток виробництва, охорону й відновлення елементів довкілля.

З таких позицій якнайважливішим завданням є формування відповідних кожному регіону, з огляду на специфіку його природно-економічного потенціалу територіальних природно-господарських комплексів, як економічних утворень, максимально враховуючих як регіональну природну, так і бізнес-специфіку, а також – поточні та перспективні завдання регіонального розвитку.

В основу екосистемного концепту модернізації системи управління природним капіталом в територіальних природно-господарських комплексах пропонується покласти запропоновані сучасними дослідниками принципові засади побудови екосистемного конкурентного середовища, які є зорієнтованими на забезпечення в загальному випадку сталості системи бізнесу як однієї з цільових функцій конкурентного середовища.

Екосистемний концепт управління територіальними природно-господарськими комплексами, висуває відповідну інноваційну теорію бізнесу, побудованого на використанні природних ресурсів. Такий бізнес може охоплювати як окремі сфери (лісоводство, виробництво будівельних матеріалів), так і повноцінні технологічні цикли (паливна промисловість – енергетика – видобування рудних і нерудних корисних копалин – металургія) в якій стосовно сфери використання природних ресурсів, зокрема, можна виділити наступні цільові орієнтири модернізації системи управління природокористуванням:

- побудова і розвиток "бізнес-екосистеми" – всієї ієрархічної системи бізнесу як єдиного цілого, в якій мають бути представлені всі види підприємництва – мале, середнє, крупне з відповідною кластеризацією та корпоратизацією економічного простору;
- максимальне використання всієї ресурсної бази бізнесу, у т.ч. – місцевих природних ресурсів для розвитку підприємництва на основі принципів "наноєкономіки", "синьої економіки" – низової бізнес-ініціативи економічних об'єктів малого (домогосподарство, ферма, мале підприємство) та середнього масштабів з підтримкою малого бізнесу крупним і середнім, муніципальними структурами тощо;
- максимізація вигод від природокористування шляхом конкурсно-проектного відбору найкращої інвестиційної пропозиції, яка надає максимальну різницю між витратами та вигодами проекту.
- орієнтація на унікальність місцевої (регіональної) природно-ресурсної бази як фактору формування господарської спеціалізації, компетенцій та конкурентних переваг бізнесу у т.ч. на кластерній основі;
- інституціоналізація природокористування за принципом структурного (корпоративного) управління природними об'єктами для забезпечення ефективного з економічної, соціальної та екологічної точок зору управління ними;
- фінансизація природокористування, включаючи сек'юритизацію природного капіталу, наповнення сфери використання природних ресурсів інструментами фінансового капіталу та формування відповідної фінансової інфраструктури;

- децентралізація управління природокористуванням - створення системи управління природними ресурсами за участю місцевих громад (УПРМГ), яке являє собою форму управління що контролюється й санкціонується територіальною громадою через децентралізовану публічну структуру – муніципалітет, за європейською практикою, права власності на природні ресурси можуть здійснюватися з участю місцевих співтовариств відносно ресурсів як загальних, так і приватних благ.

- проектний підхід до природокористування - обмежена в часі форматом отриманого кінцевого результату господарська діяльність з заздалегідь прорахованим господарським, економічним, соціальним та екологічним ефектом

- процесний підхід – в умовах функціонування кластерів як об'єднань самостійних суб'єктів господарювання, відбувається зміщення управлінських акцентів - орієнтація на управління процесами більше, ніж суб'єктами. Управління процесами покладено в основу сучасної системи виробничих (ISO 9000) та екологічних (ISO 14000) стандартів, при цьому зберігається свобода економічної поведінки кожного з суб'єктів господарювання зі збереженням керованості бізнес-процесом у цілому.

Таким чином, сутність екосистемного концепту модернізації системи управління територіальними природно-господарськими комплексами представлена по-суті кластерно-корпоративним підходом до господарювання з широким використанням фінансових механізмів сек'юритизації природних активів, проектним механізмом консолідованого фінансування та управління природно-економічними об'єктами, відповідальним господарюванням, розвинутим державно-приватним партнерством в умовах децентралізації влади.

На відміну від традиційної господарської форми - окремого підприємства-користувача природного ресурсу, або навіть вертикально-інтегрованої групи підприємств із замкненим або напівзамкненим виробничим циклом, кластер-корпорація є порівняно мобільним і гнучким виробничо-господарським утворенням й може функціонувати і як самостійна, окрема проектна компанія на термін виконання конкретного природно-господарського завдання природокористування (проектний підхід), так і протягом необмеженого часу (господарський підхід). У межах кластер-корпорації стає можливим також за державною, муніципальною та громадською участю створювати спеціальні фінансові структури за типом інститутів спільного інвестування, зокрема – регіональних суверенних фондів, де можна акумулювати, контролювати й спрямовувати в необхідних напрямках фінансові ресурси, ефективно використовувати різні види природно-ресурсної ренти, виконувати екологічні проекти, забезпечувати охорону довкілля через виокремлене дієве управління фінансовими потоками, що походять від природного капіталу в межах компанії з управління активами інвестиційного фонду на фінансовому ринку як для одного, так і для кількох інтегрованих проектів [1].

Щодо питання політики менеджменту в кластер-корпоративних бізнес-утвореннях, то в її основу необхідно покласти відповідну концепцію корпоративного менеджменту. У підсумку така інноваційна концепція наразі визначається в світі як "Good Governance" – "хороше (або "добре, ефективне") врядування" – специфічна сфера менеджменту, пов'язана з діяльністю як комерційних, так і публічних інститутів, територіальним управлінням та вирішенням екологічних задач тощо, як займається управлінсько-адміністративними питаннями забезпечення, окрім прибуткового господарювання, й загального добробуту, включаючи екологічну складову.

Наразі, зараз немає єдиної жорсткої концепції "ефективного управління", вона існує як набір загальних рекомендацій та рамок ведення бізнесу, певних гіпотез щодо забезпечення соціо-еколого-економічної ефективності господарювання. Кожна з цих гіпотез заснована на твердому теоретичному фундаменті і є економічно обґрунтованою і може вважатися "правильною" в рамках загальної концепції "ефективного врядування". В її межах концепція ключових компетенцій дозволяє відійти від традиційного погляду на ефективне регіональне виробництво, в основу якого покладене достатньо жорстке поняття спеціалізації.

Виробнича спеціалізація територіальних природно-господарських комплексів, особливо – крупних, макромасштабного рангу, складалася протягом значного історичного періоду на основі природно-ресурсної складової, трудового і виробничого потенціалів. Галузі спеціалізації як профільюючі виробничі системи разом з допоміжними й обслуговуючими галузями утворили нарізі доволі жорстку індустріально-аграрно-інфраструктурну господарську систему, зміна якої відбувається повільно. Виробнича переорієнтація на нову спеціалізацію вимагає великих коштів і значного періоду часу. У випадку ж орієнтації на ключові компетенції, структурне корпоративне управління і проектний підхід дозволяють дуже швидко реагувати на зміни, обумовлені ринковою кон'юктурою, втратою місцевими ресурсами конкурентних переваг або їх вичерпанням, обмеженістю власних коштів для розвитку капіталомістких галузей виробництва і концентрацією їх у галузях зі швидким обігом капіталу, що разом характерно для перехідної економіки.

Згідно із сучасною тенденцією, найпоширенішими в межах ключових компетенцій регіонального виробництва практично усіх регіонів у майбутньому стануть галузі з відносно швидким обігом капіталу та окупністю - інтенсивне багатопрофільне сільське господарство, харчова та переробна промисловість, яка уже зараз є профільюючою у більшості регіонів обласного рангу, а також житлово-комунальна сфера, промисловість будівельних матеріалів, легка, лісова й деревообробна галузей промисловості, місцеві виробництва товарів широкого вжитку, курортно-рекреаційне господарства тощо.

При модернізації системи управління природно-господарськими комплексами необхідно спиратися на дієві стратегічні моделі розвитку територіальних соціально-економічних систем. Такі моделі мають бути спрямованими на планування, управління і контроль руху матеріальних, інформаційних і фінансових ресурсів в територіальних природно-ресурсних економічних системах.

Отже, подібні моделі управління мають будуватися на відповідних логістичних принципах управління ресурсами та результативному підході, тобто орієнтуватися на кінцевий окреслений в часі гарантований результат [2]. Нами в загальному вигляді пропонується застосувати кластерну модель проекту сталого розвитку

територіального природно-господарського комплексу, яка включає в себе економічну (виробництво), соціальну (територіальна громада) та екосистемну (бізнес-екосистема) складові.

На нашу думку, територіальна громада здійснює на основі побудови взаємодії між муніципалітетом і кластер-корпорацією забезпечення своїх інтересів у господарській діяльності, яка перебуває у функціонуванні цілісного природно-господарського комплексу, як бізнес-екосистеми, у якій підтримується, окрім забезпечення інтересів соціуму також і природно-господарський баланс та еквівалентне фінансування і підтримка бізнес-процесів як територіальною громадою, так і самою корпоративною структурою, що діє в сфері природокористування.

В умовах децентралізації основу для розвитку регіональних територіальних господарських комплексів складатимуть саме наявні територіальні ресурси, у т.ч. – фінансові, отримані через механізм сек'юритизації природних активів. На основі запропонованого підходу за такою проектною моделлю можна застосувати широкий набір інструментів забезпечення розвитку територіальних господарських комплексів, які зводяться до двох основних груп заходів. В першу чергу, це укладання угод щодо фінансування розвитку таких господарських утворень з державного та місцевого бюджету, підтримка підприємництва та спрямування міжнародної технічної та іншої допомоги у кластер-корпораціях. У другу чергу – це створення спеціальних, у т.ч. пільгових просторових умов господарювання через можливе запровадження відповідних господарських режимів, спрямованих на забезпечення розвитку територіальних природно-ресурсних комплексів. Такі режими можуть забезпечуватися набором фіскальних, кредитних та інших пільг щодо господарського режиму роботи кластер-корпорацій з метою інтенсифікації ринкових процесів та забезпечення ефективного просторового розвитку територіальних соціально-економічних систем на основі програмного цільового підходу та інвестиційно-проектної форми організації господарювання в природно-ресурсній сфері. Таким чином мають бути сформовані фінансові інвестиційні ресурси для забезпечення розвитку природних територіальних господарських комплексів (кластерів).

При цьому, основна задача менеджменту сталого розвитку полягає в тому, щоб у децентралізованій системі управління територіями за рахунок організаційно-економічного механізму структурного управління і консолідованого проектного фінансування сформувати дієве корпоративне середовище реалізації проектів сталого розвитку територій [3], основу для модернізації системи управління територіальними природно-господарськими комплексами має скласти сучасна проектна форма управління природними ресурсами та гнучка, матрична за своєю сутністю кластерно-корпоративна форма господарювання.

Список використаних джерел:

1. Клиновий Д.В., Петровська І.О. Мороз В.В. Кластерно-корпоративний механізм управління розвитком природно-ресурсних господарських комплексів України // Вісник академії митної служби України. Серія: Державне управління №2 (11), 2014.
2. Національна парадигма сталого розвитку України [колективна монографія] / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є.Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с., с. 21-23.
3. Системні аспекти капіталізації природних ресурсів / [колективна монографія] за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А.Хвесика; Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України". – К.: ДУ ЕПСР НАН України, 2013. – 72 с., с. 30-32.